

Özgürlüğün Sembolü Frig Şapkası

The Symbol of Freedom: Phrygian Cap

Fatih Mehmet Berk*

Öz

Toplumların kadim kültürlerine ait nesnelere, geleneklerinin inşa edilmesinde etkin rol oynar. Bu kadim materyaller kültür inşa etmede ve gelenekleri icat etmede hazır bekleyen araçlar olarak toplumların geçmişinde yer alır. Anadolu bu kadim materyallerle doludur. Anadolu tarihinin zengin mirası sadece Anadolu Uygarlıkları'nın sermayesi olmakla kalmayıp dünya üzerinde pek çok ulusun, devletin ve siyasi hareketin beslediği damar olmuştur. İnsanoğlu “sosyal ve politik bir hayvan” olmasının yanı sıra “simgeleştiren bir hayvandır”. Bu özelliği aracılığıyla inşa edilen uygarlıkların sembollerle donatılmasına neden olmuştur. Her bir devletin inancını, düşüncesini ve geleneklerini anlatan sembolleri vardır. İnsanın simgeleştirme vasfı politik alanlarda da ortaya çıkmış ve MÖ I. Bin Anadolu Uygarlıkları'ndan biri olan Frigya Uygarlığı'na ait olan “Frig Şapkası” “özgürlük ve bağımsızlık” anlamı kazanarak sadece Anadolu'da değil tüm dünyada özgürlüğün ve bağımsızlığın sembolü haline dönüşmüştür. Anadolu tarihinin tarihin diğer alanlarında olduğu gibi Eski Çağ Tarihi alanında da zengin bir kültüre sahip olması ve doğu ve batı

Geliş tarihi (Received): 25-09-2022 – Kabul tarihi (Accepted): 04-01-2023

* Doç.Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı. Konya-Türkiye/ Faculty of Social Sciences and Humanities Department of Ancient History. Konya-Türkiye. fatihberk@hotmail.com. ORCID ID 0000-0003-4176-1781

medeniyetleri arasında geçiş noktasında olması bu topraklar üzerinde “icat edilmiş geleneklerin” tüm dünyaya yayılmasını sağlamıştır. Çalışmanın amacı kadim bir nesne olan Anadolu kökenli Frig Şapkası'nın “özgürlük ve bağımsızlık” temalı vasfının evrensel bir karaktere sahip olduğunu araştırmaktır. Anadolu kökenli Frig Şapkası tarih boyunca pek çok toplumun birleştirici ruhu olmuş, özgürlük teması altında mitinglerde, isyanlarda ve gösterilerde şapka sembolü etrafında toplanan insanlar yeni oluşumların temelini atmışlardır. Yeni kurulan pek çok devletin arma, bayrak, flama, pul ve sikkesinde kurulan devletin özgürlük ve bağımsızlık teması Frig Bayrağı ile sembolize edilmiştir. Bu çalışmada, nitel/tarihsel bir yaklaşımla kaynak taraması yöntemi kullanılarak Frig Şapkası üzerine yazılmış kaynaklar analiz edilmiş ve Anadolu kökenli bir kültürel değerın evrensel boyutu analiz edilmiştir.

Anahtar sözcükler: *Frigya, Frig şapkası, sembol, özgürlük, bağımsızlık*

Abstract

The objects of ancient cultures play an active role in creating their societal traditions. These ancient objects have established their place in the history of societies as specific tools for building a culture and inventing new traditions. Anatolia is rich in terms of the ancient objects. The rich heritage of Anatolian history has been an inspiration for Anatolian civilizations. In addition, this heritage has also served as a source of nourishment for many nations, states, and political movements around the globe.

Although regarded as a “social and political animal,” humankind is also an “animal symbolicum.” This characteristic of humankind has led them to furnish civilizations with symbols. Each state has various symbols to represent its beliefs, thought system, and traditions. The symbolic capacity of humankind has also had a function in the political sphere. The “Phrygian cap” which belonged to the Phrygian Civilization, one of the Anatolian civilizations dating back to the 1st millennium BC, is a prime example of this. It has become a symbol of freedom and independence not only in Anatolia but all over the globe by representing “freedom and independence.” Anatolian history has a rich culture in ancient history, as is the case with other areas of history. In addition, Anatolia is located at the crossing point where eastern and western civilizations converge. These characteristics of Anatolia enabled the “traditions invented in this region” to spread all over the globe. The present study aims to investigate how the “freedom and independence” themes of the Phrygian cap, an ancient object of Anatolian origin. People have come together around a symbol of freedom in rallies, rebellions, and demonstrations to establish their new systems. The Phrygian cap appears on the coat of arms, flags, pendants, stamps, and coins belonging to many newly established states to symbolize their freedom and independence. The current study analyzes the sources on the Phrygian cap via conducting a thorough literature review using a qualitative/historical approach and examines the cultural value of an object of Anatolia.

Keywords: *Phrygia, Phrygian cap, symbol, freedom, independence*

Extended summary

Anatolia contains a highly rich cultural heritage covering the Prehistoric Period and Ancient History. Phrygia was an ancient Anatolian Kingdom in the first half of the first millennium BC (725-695-675 BC). One of the cultural asset of Phrygia Kingdom is the Phrygian Cap, which is known throughout the world.

Some historical assets transcend their time and geography but maintain their image in people's mind eternally. The Phrygian cap has passed its fame beyond the Anatolian geography and reached many parts of the world where it obtained universal power, and took its place on various objects like stamps, flags, and coins.

A large store of artifacts have accumulated throughout the histories of nations. People have taken the advantage of these artifacts and attributed many meanings and associated symbols with them. The Phrygian cap is one of these items in which people have imposed meanings of "freedom and liberty". The Phrygian cap is a soft conical cap with the top pulled forward, originally associated with the inhabitants of Phrygia. The Phrygian cap became a symbol of the unifying spirit for many societies throughout history, and people have united under the symbol of freedom with this cap in rallies, riots and demonstrations. These liberty movements, carried out with the symbolic representation of the Phrygian cap, have laid the foundations of new formations.

The Phrygian Cap is known as "tiara, pileus, bonnet rouge, bonnet phrygian" in different cultures and civilizations. But the most common name is in all over the world is "Phrygian Cap". The early examples of conical hats are dated back to the Assyrian Civilization in the Bronze Age. It was transformed from the eastern side to the western world. Many eastern figures such as Midas, Mithra, Ganymedes and Attis have been associated with the Phrygian cap. Two figures are associated with the Phrygian Cap in Phrygia: Midas, the King of Phrygia and Attis, the Phrygian God of vegetation and Cybele's lover.

In Rome, the Phrygian cap emerged under the Greek term "pileus" and was worn by emancipated slaves as a symbol of their freedom. Later, it became an attribute of Libertas, the Roman Goddess of freedom. The Phrygian cap has been seen on Roman coins to indicate the Roman emperor's ideas on freedom. A coin depicting a Phrygian cap struck by Brutus after the assassination of Julius Caesar, is identified with the restoration of Rome. These coins were used as propaganda items by Brutus to publicly show his thoughts on liberty. Traces of the Phrygian cap in Rome has been associated with the cult of Mithra. Mithra was generally depicted as wearing a Phrygian cap and the cult of Mithra was very popular among the Roman people. The Phrygian cap was eventually attributed with the notion of "freedom" in Rome as freed slaves symbolized their freedom by wearing the Phrygian cap.

Dress has always been a defining characteristic of social stratification. One example of categorization based on dress was observed during the French Revolution with the Phrygian cap, which also became a symbol of freedom. Many well-known French characters such as King Louis XVI and Marianne, who is known to be the national symbol of France, were depicted wearing a Phrygian cap. Also, the Phrygian cap was adopted by the Sans-culottes, the lower class of France during the 18th century.

Another country associated with the Phrygian cap is America where the cap became the symbol of the American Revolution. The story of the Phrygian cap in America began with Paul Revere, a hero of the American Revolution. The Sons of Liberty, a political organization in colonial America, were also associated with the Phrygian Cap. The Phrygian cap first appeared in America on the Sons of Liberty Bowl. During the 18th century, the Phrygian cap was seen as a symbol of the struggle for freedom in many parts of Americas. Many Latin American states like Argentina, Bolivia, Colombia, Cuba, El Salvador, Haiti, and Nicaragua used the Phrygian cap on their coats of arms as a symbolic representation of freedom. Moving from the Americas to Europe, Spain and Britain are among the other countries that used the Phrygian cap as the meaning of liberty during the 19th century. Finally, the Phrygian cap was also regarded as the early example of the hats worn by Jewish society throughout much of the Middle Ages.

Throughout history, cultural assets, items, and values have acquired meaning and transformed into symbolic figures. The Phrygian cap is one of the unique items associated with the Phrygian State located in Anatolia. As years passed, the Phrygian cap managed to enter many countries around the world and become a symbol of freedom that was used on their stamps, coins, and coats of arms. This study displays the importance of cultural items and their symbolic existence. Unfortunately, there is little research available on the Phrygian cap in Turkish sources. In our study, a literature review on the Phrygian cap was examined by using a qualitative / historical approach, and finally, we tried to set forth detailed information regarding the Phrygian cap and its symbolic meaning “freedom and liberty” and fill in the current gap in Turkish literary sources.

Giriş

Anadolu'nun Tarih Öncesi Dönemi ve Eski Çağ Tarihi, kültürel değer açısından oldukça zengindir ve Tarih Öncesi Döneme ait evrensel olarak bilinirliği oldukça yüksek iki değeri vardır. MÖ 10.000'lere tarihlenen Göbeklitepe, uygarlığın merkezine “din” fenomenini koyarken, MÖ 7500-6000 yılları arasında 1500 yıl kesintisiz bir yerleşik hayatın var olduğu ve dünyanın ilk yerleşim yerleri arasında yer alan Neolitik miras Çatalhöyük ise uygarlığın merkezine “ekonomi ve ticareti” koyarak uygarlık tarihini Anadolu topraklarında başlatırlar.

Tarih Öncesi Dönem sonrası Anadolu coğrafyasına yön veren ve evrensel kimliğe sahip değerlerimiz var olmaya devam etmiştir. MÖ III. Binde Hattiler, MÖ II. Binde Hititler, MÖ I. Binde Lidya, Urartu, Frigya, Likya Uygarlıkları, MÖ 500-300 arası Persler, MÖ 323-33 yılları arası ise Büyük İskender ve ardılları Anadolu'nun tarihsel birikimine katkı yapan uygarlıklar olarak yer almışlardır. Anadolu'nun Eski Çağ Tarihi MÖ 190 yılında Pergamon Devleti'nin çağrısı sonucu Anadolu'ya adım atan Roma Devleti ile devam eder.

Tarih Öncesi Dönem sonrası başlayan Anadolu'nun tarihi dönemlerinde Orta Anadolu'da Kızılırmak ve Sakarya Irmakları etrafında kurulan Frigya Uygarlığı, Ekrem Akurgal'ın tabiri ile “kısa fakat görkemli” bir uygarlık inşa ederek (1961: 119) sadece Anadolu'da değil tüm dünyada bilinirliği yüksek olan bir uygarlık olmuştur.

Frigler, MÖ I. Bin yıl Anadolu tarihinin siyasi ve kültür değerlerine katkı yapmış bir toplumdur (Sivas, 1997: 1). Siyasal bir topluluk olarak ortaya çıktıkları dönemde (MÖ 725-695-675) İç Batı Anadolu ve Orta Anadolu'ya egemen olmuşlardır (Akurgal, 1995: 191). Bölgenin sınırları, sahip olduğu stratejik konumdan dolayı, Kimmer istilasını, Lydia ve Pers egemenliği, Anadolu'da oluşan Helenistik ve Roma dönemleri boyunca sürekli değişmiştir (Ramsay, 1960: 163).

F. Braudel, "Uygarlıklar, coğrafya ile belirlenmiş alana sıkı sıkıya bağlıdır" der (1992: 104). Phrygia'nın kültürel değerlerinin evrensel bir değer kazanması ve günümüzde varlığını kültürel anlamda hissettirmesi, doğmuş olduğu coğrafya ile bağlantılıdır. Frigya, coğrafi yakınlık nedeniyle Antik Yunan Uygarlıkları'na komşu olmuş ve bu münasebetle karşılıklı etkileşim kaçınılmaz olmuştur. Antik Yunan yazarlarının eserlerinde Frigya kültürü ile bilgiler geniş bir şekilde yer almıştır. Rönesans, Reform ve Aydınlanma süreçleri sonrası Antik Yunan kültürüne yönelen Avrupa, doğal olarak Antik Yunan eserleri aracılığıyla Frigya kültürüne de vakıf olmuştur.

Tarihe ait bazı değerler kendi zamanı içinde anlam bulur, kendi zamanı içinde zirvede yer alır ve geçmişte sadece tarihsel bir değer olarak kalır. Bazı değerler ise kendi zamanı içinde fark edilmeyip ilerleyen dönemlerde anlam kazanırlar. MÖ I. Bin yılına ait Frigya Uygarlığı'na ait değerlerden birkaçı, aradan geçen yaklaşık 2800 yıllık zamana rağmen günümüzde evrensel düzeyde varlığını korumuş ve korumaya da devam etmektedir.

Frigya'nın ekonomik ve ticari gücü kendi dönemi içinde mermer, dokuma, cam, hayvancılık ve tarım alanında varlığını hissettirmiştir (Erdan, 2018: 139-162; Fant, 1985: 7). Frigya Uygarlığı'nı ve o uygarlığa ait değerleri günümüze kadar taşıyan ve hala canlı tutan değerleri ise Friglerin kültürel değerleri adıyla anabiliriz. Friglerin kültür dünyasının temelini oluşturan değerler yüzyıllardır edebiyat ve sanat dünyasının önde gelen isimlerine ilham kaynağı olmuştur. "Kördüğüm" anlamında Türk diline geçen "Gordion düğümünü çözmek" zor bir sorunun kaba kuvvetle halledilmesi anlamında pek çok ülkenin literatürüne girerek sözcüklerde var olmuş ve dünyada bilinirliği yüksek olan bir kavrama dönüşmüştür. "Eşekkulaklı Midas" ve "Her dokunduğu altın olan Midas" hikâyesi ile kralları Midas bugün sadece Anadolu'da değil pek çok Avrupa ülkesinde temel okuma metni olarak çocukların bildiği bir figür haline gelmiştir. (Ovidius, 1922, XI, 85; Berk, 2011: 103). Frigya Uygarlığı'nın kültürel varlığını evrensel düzeyde temsil ettiren bir değeri daha vardır: Frig Şapkası. Bu şapka, Amerika, Britanya, İspanya ve Fransız Devrimleri'nde sembol olarak kullanılmış, pek çok ülkenin bayrak, arma, pul, madeni para ve flamasında "özgürlüğün" sembolü olarak yerini almıştır.

Frig Şapkası

Aristoteles'in "sosyal ve politik bir hayvan" olarak tanımladığı insanoğlunu (Aristoteles, 1253a1-3) E. Cassier, "simgeleştiren bir hayvan" olarak tanımlar (Cassier, 2005: 37). İnsanın bu iki özelliği tarihin ilk anlarından itibaren var olan toplumların inşa etmiş oldukları medeniyetlerde kendini ortaya koymuştur. Anadolu kökenli bir simge olan Frig Şapkası da "özgürlüğü sembolize ederek politik bir simgeye dönüşmüş, pek çok toplumun politik düşüncesinde

yer edinerek evrensel bir hâl almıştır. “İcat edilmiş gelenek-inventing traditions” kavramının geniş bir alanda kullanıldığını fakat özen gösterilmediğini iddia eden Hobsbawm, kadim kültürlerle ait nesnelere, geleneklerin inşa edilmesinde etkin rol oynadığını dile getirir. Her toplumun geçmişinde büyük oranda biriktirilmiş malzemeler vardır ve bu malzemelerin uygulama ve iletişim alanına sembolik olarak girmesi her zaman mümkündür (Hobsbawm ve Ranger, 2000: 6). Benzer bir tespiti Rus yazar Aleksandr Solzhenitsyn yapar. Solzhenitsyn, kültürel varlığın temellerinden olan edebiyatın önemini altını çizerken şu ifadeleri kullanmaktadır: “Edebiyat, bir toplumun yaşayan hafızasıdır” (Lindauer, 2009: 95). Anadolu tarihine ait bir uygarlık olan Friglere ait şapkanın günümüzde varlığını koruması E. Hobsbawm ve A. Solzhenitsyn’ın sözlerini doğrular niteliktedir ve Anadolu’nun kadim kültürüne ait bir değer olarak Frig Şapkası “özgürlüğün” sembolü niteliği ile varlığını sadece Anadolu’da değil pek çok ülkede sürdürmektedir.

Ritsel ve törensel davranışlar, kitlesel mitinglerde, anma törenlerinde ve yürüyüşlerde toplumun birlik ruhu (esprit de corps) için temel unsurlardır. Toplumların oluşumunda rit-sel davranışların etkisine dikkat edilmeli ve rit-sel davranışlar sembolik davranışlar olarak değerlendirilmelidir. Gerek rit-sel davranışlarda ortaya çıkan sembolik davranışlar ve gerekse diğer alanlarda var olan semboller mesaj taşıması ya da mesajın tamamen temsil ediyor olmasından dolayı toplum kimliği ve politik siyasallaşma için önemlidir (Cattini vd. 2017: 235). Anadolu kökenli Frig Şapkası da tarih boyunca pek çok toplumun birleştirici ruhu olmuş, özgürlük teması altında mitinglerde, isyanlarda ve gösterilerde şapka sembolü etrafında toplanan insanlar yeni oluşumların temelini atmışlardır.

Frig Şapkası’nın köken olarak doğu toplumundaki ilk örneklerinden biri Perslerin “tiara” adını verdikleri şapkadır. Bir Eski Çağ Ansiklopedisi olan Pauly-Wissowa Real Encyclopa-die’sinin “tiara” maddesinde; Greklerin Perslere ait olan “tiara”yı bildikleri ve bu yüzden sadece Persleri değil İskitler, Amazonlar ve Troyalılar olmak üzere tüm doğuları betimlemek için Frig Şapkası’nı kullandıkları yazar. Frig Şapkası, Grek ve Roma sanatında Asya kökenli bir figür olarak karşımıza çıkar (Hertz, 1983: 42) ve Mithras, Attis, Ganydeme, Midas gibi doğu kültürüne ait farklı mitolojik figürlerle anılır. Mithras, Perslerin inancı olan Zerdüştlükte Işık Tanrısı olarak karşımıza çıkarken, Attis Anadolu’da Manga Mater/Kybele kültü ile alakalı olan bir figürdür. Midas, Friglere ait Pessinus’taki Kybele Tapınağı’nın mitolojik kurucusudur. Midas, aynı zamanda Apollo tarafından cezalandırıldığı için “eşek kulaklarına” benzeyen kulaklarını saklamak için Frig Şapkası giymek zorunda kalmıştır. Gandymede ise Zeus’un Olympos Dağı’nda hizmet etmesi için kaçırıldığı Troia kralının oğludur. Mithra’nın Boğa öldürme sahnesinde (tauroctony) ise Mithra konik şapka giymiş olarak resmedilir (Mazhjo, 2021:143; Resim I).

Frig Şapkası tanımlanırken çoğu kez “konik” biçimli bir şapka olarak tanımlanır. Konik biçimindeki şapkaların köken olarak Asurlularda din adamlarının giydiği bir şapka olarak tanımlanması Frig Şapkası’nın doğuda Perslerin yanısıra başka bir doğu toplumu ile anılmasına yol açar. Konik biçimli şapka bir tarafta Asur aracılığıyla Etrüsklere uzanırken, diğer taraftan Frigler vasıtasıyla Yunanistan’a uzanır. Grek toplumlarında Lakedemonyalılar kendilerini yöneten tiranlara karşı nefretlerini belirtmek için Phryg şapkası takarlardı (Wrigley, 1997: 134).

Doğu'da Asur, Pers toplumlarında görülen Anadolu'da Frigya kültürü ile özdeşleşmesi sonucu Frig Şapkası adını alan konik biçimli şapka Roma Dönemi'nde "pileus" olarak adlandırılarak tek isim altında buluşur. Tunç Çağı Dönemi'nde Asur ve çevresinde tanrılara isnat edilen konik şapkalar, aynı zamanda tanrıların yeryüzünde temsilcisi olan rahipler ve kralların üzerinde de görülür. MÖ 700'lerde konik şapkalar Asurlu asker ve süvariler üzerinde de görülür. MÖ 7. ve 6. yüzyıllarda Asur'un yayılcı politikaları ile birlikte konik biçimindeki şapkanın izlerinin, heykel, rölyef ve miğferlerde Kıbrıs, Anadolu, Mezopotamya, Pers ve batıda İtalya'da Etrüsklere kadar yayıldığı görülebilir. Öyle ki bu şapkayı kafasından düşüren rahiplerin makamlarını kaybedeceği ifade edilmiştir (Lubrich, 2015: 209; Resim II).

Sivri uçlu, konik şapkanın dünyada bilinen en yaygın adı "Frig Şapkası-Phrygian Cap" olarak kayıtlara geçmiştir. İlk olarak yumuşak olduğu için boğa/ineğin memelerinden yapıldığı ve şapkanın bu sayede kolayca öne doğru eğilebildiği ya da dik durabildiği söylenmiştir. Frig Şapkası Anadolu Uygarlıkları'ndan Friglerde iki figürle ön plana çıkar: "Kral Midas ve Kybele'nin sevgilisi Attis". Kral Midas'ın Frig Şapkası giymesi hakem olarak katıldığı Apollo ve Marsyas arasındaki müzik yarışmasında tercihini müziğin ve sanatın tanrısı Apollon yerine Marsyas'tan yana kullanması sonucu cezalandırma neticesinde ortaya çıkar. Apollon ceza olarak Midas'ın kulaklarını eşek kulağına çevirince Midas şapka giymek zorunda kalmıştır (Ovidius, 1922: XI. 146-193). Midas'ın giymiş olduğu şapka sonradan Frig Şapkası olarak tanımlanacaktır (Resim III). Frig Şapkası'nın Frig figürlerinden ikinci bağlantısı Attis'tir. Frig Şapkası, Ana tanrıça Kybele'nin âşık olduğu, bitkilerin ölümü ve dirilişini simgeleyen bir bitki tanrısı olan Frig Tanrısı Attis'in üzerinde görülür (Resim IV). Attis, farklı söylencelerde göre Kybele'nin âşık olduğu bir çoban ya da Kybele'nin oğludur (Frazer, 2018: 287; Ovidius, IV. 221-225). Frig Şapkası ayrıca Atinalıların Artemis'e benzettikleri Trakyalı Ay Tanrıçası Bendis ve Troia'dan Kral Tros'un oğlu Gandymedes'e atfedilir. Zeus, ölümlüler arasındaki en güzeli olarak nitelendirilen Troia kralı Tros'un oğlu Gandymedes'i Olimpos Dağı'nda sakilik yapsın diye kaçırmıştır (Lubrich, 2015: 209).

Frig Şapkası, doğu toplumlarına özgü "öteki"nin giydiği bir şapkadır. Helen'i kaçıran Paris, Paris'in ağabeyi Hektor, Aphrodite'nin kabul görmeyen dünyalı sevgilisi ve Troialı Aeneas'ın babası Ankhises, Kolhis Kralı Aietes'in kızı Medeia, mitolojik karakter Typhon, tek göğüslü Amazon kadınlar ve her dokunduğunun altın olmasını isteyecek kadar ahmak olmakla bilinen Midas bu konik şapkalardan giymişlerdir. Frig Şapkası, Odysseus ve Bellerophon gibi doğuyu dolaşan figürler tarafından batıya aktarılmış olabilir. Şapkanın bir diğer hikâyesi ise Seleukos Handedanlığı Dönemi'ne aittir. Seleukos Kralı Antiochus IV Epiphanes (MÖ 215-164) Yahudilerin inançlarına saygı duymayıp, bölgeyi Helen kültürü ile harmanlarken Makkabi İsyanında Yahudi erkeklerini "petasos" adı verilen geniş kenarlı şapka giymeye zorlamıştır (Lubrich, 2015: 210).

Roma dönemi Frig Şapkası (Pileus)

Doğu kökenli konik şapka Roma'da "pileus" adıyla karşımıza çıkar (Lubrich, 2015: 212). Köken olarak MÖ I. Binde doğuda pek çok toplumda görülen konik biçimli şapkaların kökeninde özgürlükle bağlantılı bir örgü olmadığı düşünülmektedir. Özgürlükle bağ-

lantı noktası Roma'da kölelere verilen özgürlük sürecinde başlar. Sonrasında Amerika ve Fransız Devrimleri'nde özgürlüğün sembolü olarak kullanılmıştır (Wrigley, 1977: 132-133). "Pileus", kazandığı özgürlük anlamı sonucunda Roma'da Özgürlük Tanrıçası Libertas'ın da simgesi haline gelmiştir. Roma İmparatorları bastırdıkları sikkeler üzerine "pileus" resmini koyarak kendilerini halkı özgür kılan iyi imparatorlar arasına koymaya çalışmışlar ve kendi dönemlerini halk nezdinde yasallaştırmaya çalışmışlardır (Korshak, 1987: 53).

Roma'da özgürlük şapkası olarak bilinen "pileus-pilleus" köken olarak Grekçe keten anlamına gelen "pilos"dan gelmektedir (Yates, 1875: 919-921). Kelimenin kökeni konusunda Latince saç anlamına gelen "pilus" kelimesine bağlayanlar da vardır. Roma'da konik şapkalar bir taraftan doğu toplumunu hatırlatan bir imge olarak karşımıza çıkarken, diğer taraftan Etrüsk-Asur geleneği bağlamında dini ve sosyal yükselmenin bir anlamı olarak karşımıza çıkar (Lubrich, 2015: 210).

Günümüzdeki bere tipi şapkalara benzeyen "pileus" kenarsız bir şapka türüdür. Her giyecek türünde olduğu gibi sadece fiziksel bir obje olmayıp giyen kişi için bir anlam taşımaktadır. Esirlerin azat edilme seremonisinde esirlere giydirilen ve artık özgür olduğunu betimleyen bir anlam ifade eder (Omissi, 2016: 271; Resim V). "Pileus" adı verilen şapkalar azat etme ve özgürleştirme anlamında pozitif bir söylem taşır. Roma'nın savaş kahramanlarından Q. Terentius Culleo, Romalı Komutan Scipio Africanus'un Kartaca Savaşı'ndaki zaferinden sonra tutsaklıktan kurtulduktan sonra özgürlüğün sembolü olan "pileus" şapkasını takar. Latince'de "servos vocare ad pileum" kölelere özgürlük vermek; "pileum conferre" özgürlük bahşetmek ve "pileum capire" ise özgürlüğü gasp etmek anlamında olan cümlelerdir (Lubrich, 2015: 213).

Julius Caesar MÖ 44 yılında öldürülmesinin ardından diktatörlükten kurtulma onuruna M. J. Brutus özgürlüğü simgeleyen bir sikke basmıştır. Sikke üzerinde iki hançer ortasında konik biçiminde bir şapka vardır. Eid-Mar ise Latince Eidibus Martiis (Ides of March-15 Mart) kısaltılmış hali olup J. Caesar'ın öldürüldüğü 15 Mart'ı ifade etmektedir. Brutus, dinarius üzerindeki "pileus" simgesi ile Roma Cumhuriyeti'nin restore ettiğini ve yeniden özgürlüğüne kavuşturduğunu ifade etmektedir (Graham, vd. 2015: 126; Korshak, 1987: 53; Resim VI).

Roma İmparatoru Nero MS 68'de vefat ettiğinde halk sokaklarda özgürlüğün sembolü olan "pileus"larını giyerek sokaklarda sevinçle yürümüşlerdir. "Pileus", baskıya direnmenin ve özgürlüğün sembolü olarak yer almaya başlamıştır (Suetonius, 1914: 57). "Pileus" giymek, Romalı üst sınıfın alt sınıfa gösterdiği saygıyı temsil eder. "Pileus" giyen bir köle bir Romalı vatandaşın elde ettiği hakları elde ederken, diğer taraftan Roma vatandaşı olma vasfını kazanamaz (Lubrich, 2015: 213).

Roma'da "Pileus"un yaygın olarak kullanıldığı bir tören ise tarım tanrısı Satürn adına aralık ayında düzenledikleri Saturnalia Festivali'dir. Bu festivalde köleler efendi, efendiler köle olur. Bu festivalde herkes "pileus" giyerek eşit olur. Köleler festival esnasında özgür olmanın nasıl bir duygu olduğunu yaşarlar. "Pileus" giymek, özgürlüğün bir sembolü olarak karşımıza çıkar (Lubrich, 2015: 213).

Roma'da "Pileus"un kullanımında etkisi olan bir unsur ise kökeni Hindistan ve Pers uygarlığına dayalı Mithra kültürüdür. Pers inancında Mithras güneş tanrısıdır ve ışığın, savaşın ve adaletin simgesidir. Mithra kültü, Pers Uygarlığı'nda bir dönem etkisini kaybetmiş ve MS I. Yüzyıldan itibaren Roma'da Hıristiyanlığa rakip olacak düzeyde etkin bir kült haline gelmiştir (Dürüşken, 2000: 146). Pileus'un Asur, Grek, Etrüsk ve Pers biçimleri Roma'da Mithras üzerinde yeniden harmanlanmış ve Mithras heykellerinde Mithras "pileus" şapkasıyla yerini almıştır. Böylece Mithra kültürüne tapınan köleler, yabancılar "pileus" şapkası takmışlardır (Lubrich, 2015: 215).

Fransız devrimi ve Frig Şapkası

Fransız Devrimi'nde adı geçen özgürlük şapkası üç adla anılır: *Bonnet de la liberté, bonnet rouge ve bonnet phrygien*". İlk çıkış noktası Frigya Uygarlığı'na dayandırılan Frig Şapkası'nın köken itibariyle "özgürlük" bağlantısı olmaması, "neden Fransız Devrimi'nde özgürlük bağlantısıyla ortaya çıktı" sorusunu gündeme getirmektedir (Wrigley, 1997: 1). Rönesans'tan itibaren özgürlüğün simgesi olarak Frig Şapkası'nın kullanımı bu şapkanın Phrygia'dan daha çok Roma'da kullanılan ve özgürlüğü temsil eden "pileus" adı verilen şapkalar ile olan bağlantısı yüzündendir (Korshak, 1987: 53).

Fransa'da Frig Şapkası'nın ilk ortaya çıkışı 1552'ye kadar uzanır. Şapka, 1547-1559 yılları arasında Fransa Kralı olan II. Henry'nin Kutsal Roma İmparatoru V. Charles'e karşı oluşturduğu sefer esnasına tarihlenen bir madalyonda ortaya çıkar. Madalyonun bir yüzünde II. Henry'nin bir resmi yer alırken diğer tarafta ise iki hançer arasında yer alan konik bir şapka yer almaktadır (Ober ve Wharton, 1956: 572; Resim VII). 1675 yılında Breton köylülerinin XIV. Louis'e karşı isyan ettikleri dönemde de "*bonnet rouge*" adı verilen şapkaların giyildiği ifade edilmiştir.

18. yüzyıl Avrupa moda akımında, şapka ve saç stilleri ile politik olaylar desteklenmektedir. Modayı takip eden Fransız kadınlar şapka üzerine sayı çıkaran Fransız dergilerini ilgiyle takip etmektedirler. Avrupa tarihi açısından dönüm noktası olan 1789'daki Fransız Devrimi'nde kullanılan sembollerden birisinin de şapka olması bu yüzdendir. Özgürlüğün simgesi olduğu bilinen bu şapkalar Fransa'da devrimden önce işçi sınıfının geleneksel giysisi olarak da kullanılmaktadır. Frig Şapkası, Tuileries Sarayı'nda Fransa Kralı XVI. Louis'e zorla giydirilir. (Shilliam 1993: 105-109). Fransa Kralı XVI. Louis pek çok kez Frig Şapkası giymiş olarak resmedilmiştir (Resim VIII). Frig Şapkası, Fransa'da var olan tiranlıktan özgürlüğe geçişin sembolü olmuştur. Fransa'da "Sans Culottes" olarak anılan Fransız Devrimi'nin öncüleri Frig Şapkaları ve şapkaları üzerindeki üç renkli armalarıyla toplumda devrimi sembolize etmişler ve zamanla "*bonnet rouge*" giymek özgürlük ve cumhuriyetçi duyguların sembolü olmuştur (Harris, 1981: 285).

"Bonnet rouge" adıyla anılan şapkaların Fransız Devrimi sürecinde özgürlük ile anılmasına neden olan olaylardan birisi de tartışmalı olmakla birlikte Fransa'da Châteauevieux adında İsviçre alayına bağlı olan askerlerin 1790 Nancy Olayları'ndaki itaatsizliklerinden dolayı hapsedilmesinin ardından tahliye edilmelerini kutlama esnasında askerler ve halk tarafından

giyilmesi ile başlar. Askerlerin üzerindeki şapkalar elbisenin bir parçası iken töreni izleyen halk tarafından giyilen şapkalar özgürlüğün sembolü haline dönüşmüştür. 1792 yılında “Bonnet rouge” ayrıştırıcı bir alamet olmaktan çıkıp Jakoben topluluğun devrimde öncü rol alması sonrası “Jakobenler” ve “Sans Culottes” ile bağdaştırılan ulusal ve cumhuriyetçi bir sembole dönüşmüştür. Théâtre-Italien izleyicileri artık değneklere taktıkları ““Bonnet rouge” ile “yaşasın özgürlük-yaşasın millet” naraları atmaya başlamışlardır (Wrigley, 1997: 147-148).

Fransa'nın ‘özgürlük, eşitlik, kardeşlik’ sloganını temsil eden ulusal simgesi Marianne, “bonnet rouge” ile sembolize edilerek Frig Şapkası'nın Fransız Devrimi'nde “özgürlük” ile bağdaştırılmasının en somut örneği olarak karşımıza çıkar (Mould, 2011: 169). Fransa'da Frig Şapkası giymiş olan Marianne'nin resimleri, posterleri, pulları ve büstleri pek çok yerde görülmektedir. (Resim IX).

Fransa'da Frig Şapkası'nın Fransız Devrimi yıllarındaki özgürlük anlamını yavaş yavaş kaybedip ülkenin sembolü haline geldiğini iddia edenler olsa bile (Korshak, 1987: 66) Fransa'da Frig Şapkası'nın kullanımı günümüzde de mevcudiyetini sürdürmektedir. 1930'lu yıllarda Fransız Sosyalist Partisi'nin ilk öncüleri olan SFIO (Section Française de l'Internationale Ouvrière) üyeleri Breton'da 1675 yılında bu bölgede meydana gelen isyanları anarken bu şapkayı kullanmışlardır. 2013 yılında yine bölge halkı protestolarında “bonnet rouge” giymişler ve basında “kırmızı bereliler” hareketi olarak yer almıştır (Le Coadic, 2015: 8).

Britanya ve Frig Şapkası

19. yüzyıl Britanya'sında politik ifadeler bayraklar, afişler, şapkalar, kurdeleler, madalyonlar, şarkı ve içilen içkilerde kadeh kaldırmalarda söylenen sözlerle ifade edilir olmuştur. Bu uygulamaları gerçekleştirenler bir taraftan politik düzenleme amaçlarını yansıtmak isterken, diğer taraftan gündemdeki konuların tam merkezinde yer alarak güçlerini muhafaza etmek istemişlerdir (Epstein, 1989: 77).

Özgürlük Şapkası Britanya'ya Hollanda asıllı İngiliz Kralı III. William tarafından 1688 yılında Hollanda'dan getirilmiştir. Hollanda'da 1570-1580li yıllarda Frig Şapkası vatanseverlik sembolü olarak kullanılan bir semboldür. Hollanda'da 1573 yılına tarihli bir nişanda geniş kenarlı özgürlük şapkası giyen bir kadın resmedilmiştir. Hollanda'ya ise Romalı kölelerin özgürleştirilmesi hikâyesiyle Roma'dan gelmiştir. 18. yüzyıl nümizmatik uzmanı Gerard van Loon, Hollanda'nın Frig Şapkası sembolünü Romalılardan aldığını ve “özgürlüğüne kavuşmuş kölelerin saçlarını kazıtması” olayını yansıttığını ifade eder (Harden, 1995: 73-74).

Britanya'da Frig Şapkası'nın yaygın olarak kullanımına ise 19. yüzyılda başlanmıştır. 1815 Napolyon Savaşları'nın ardından Britanya'da artan işsizlik sonucu oluşan ekonomik sorunlara yönelik tepkilerden biri de 1819 yılında Manchester kentinde St. Peter Meydanı'nda gerçekleşmiştir (Epstein, 1989: 78). Tarihe “Peterloo Katliamı” olarak geçen olay sadece Manchester Kenti'nde olan yerel bir olay olmaktan daha çok kuzey ve doğu bölgelerinden gelen tekstil işçilerinin katılımıyla ulusal bir eyleme dönüşen bir olaydır. St. Peter Meydanı'nda yapılan gösteriler insanların reform istekleri bağlamında sonraki dönemler için ufuk açıcı bir olaya dönüşmüştür. Frig Şapkası- bonnet rouge, olarak bilinen özgürlük şap-

kası 1819 yılında Britanya’da meydana gelen radikal eylemlerin sembolü haline gelmiştir. Bu dönemde Frig Şapkası’nı sembol olarak kullanmak, hak arama mücadelesi içinde olan çalışan sınıfın sembolü olurken, bu şapkayı yasaklamak ise otoritenin davranışı haline geldi. Kral taraftarları için Frig Şapkası ise devrimin simgesi ve Fransız anarşistlerin sembolüydü (Epstein, 1989: 79).

Frig Şapkası Britanya’da engellemelere rağmen Lancashire, Rochdale, Blackburn ve Leigh ve Stockport bölgelerinde yapılan gösterilerde kullanılmıştır. Londra’da Smithfield gösterilerinde kullanılan özgürlük şapkası Pennines ve Huddersfield’de yapılan gösterilerde de kullanılmıştır. Özgür ifade hakkının tanınmasını, baskıcı rejimin çözülmesini isteyen ve devrimci bir niyeti olan göstericiler özgürlük şapkasını gösterilerinde bilinçli olarak kullandılar (Epstein, 1989: 81).

Amerikan devrimi ve Frig Şapkası

Amerika Kıtası, keşif sonrasında Avrupa Devletleri’nin emperyal emellerine maruz kalmıştır. Nitekim Amerika kıtasında sömürgeci devletlerden Britanya’ya ait 13 koloni bulunmaktadır. Amerika Devrimi, 13 Koloni’nin Britanya’dan bağımsızlığı kazanıp Amerika’nın temellerinin atıldığı 1775-1783 yılları arasına tarihlenir (Burg, 2007: 1-113). Frig Şapkası’nın Amerika Devrimi’nde kullanımı da bağımsızlık mücadelesi veren halkın kullandığı simgelerden birisidir.

Frig Şapkası’nın Amerika’daki ilk izleri Amerikan halk kahramanı Paul Revere’nin kuyumculuk mesleği sonucu ürettiği ürünlerde karşımıza çıkar. Frig Şapkası’nı Amerika’da halktan gelen tepkiler sonucu 1776 yılında Pul Yasası’nı yürürlükten kaldırma şerefine dikilen obelisklerde ve 1768 yılında Massachusetts Temsilciler Meclisi’nde görev yapan ve Kral ve Parlamento’nun savunulamaz yasalarına karşı çıkan 92 meclis üyesinin hatırası adına yapılan “Sons of Liberty Bowl-Özgürlük Kâsesi’nin Çocukları” adlı eserde görürüz. (Resim X). Kâse üzerinde 15 meclis üyesinin ismi ve bir çelenk içinde Frig Şapkası, despotluğa karşı özgürlüğü simgelemek amacıyla işlenmiştir. Yine P. Revere tarafından 1770 yılında Boston Gazette’nin en üst tepesinde Britanya’nın simgesi olan kadın savaşı Britanya bir elinde sopa üzerinde özgürlük şapkası tutarken, diğer elinde kafesinden salıverilen bir kuş olarak resmedilmiştir (Korshak, 1987: 54-55).

İngiliz ressam ve karikatürist William Hoggart’ın Amerikan Devrimcileri’ni destekleyen İngiliz gazeteci John Wilkes’i hicvettiği resim içinde J. Wilkes’in elinde “özgürlük şapkası” ile karşımıza çıkar (Resim XI). William Hoggart, Frig Şapkası’nı politik isyanlarla sembolize eden modern zamanların ilk ressamı olarak anılır. Bu karikatür, modern dönemlerde özgürlük şapkasının politik isyanlarla özdeşleştirildiği ilk eserlerden biridir (Korshak, 1987: 55-57 Amerikan Devrimi’nin öncesinde ve sonrasında Frig Şapkası, özgürlük ağaçlarının tepesinde, özgürlük direklerinde, mühür ve bayraklarda özgürlüğün sembolü olarak karşımıza çıkar. Amerika’nın en eski askeri birliği olarak bilinen ve Amerikan Devrimi’nde Britanya egemenliğinden ayrılma mücadelesi veren kolonilere destek vermek için kurulan “The Light Horse Troop of Philadelphia” adlı askeri birliğin flamasında özgürlük şapkası yer alır. Frig

Şapkası, Amerika'daki devrimde Fransız Devrimi'nden daha çok kullanılmaya başlanmıştır. Amerika'nın ilk başkanı olan G. Washington'un resmedildiği bir çerçevenin üstüne "özgürlük şapkası" konulmuştur (Korshak, 1987: 57-58; Resim XII).

Özgürlük peşinde koşan Amerikalılar ilk direniş toplantılarını Boston'da bulunan bir Karaağaç altında toplanarak yaptıkları için özgürlük ağacı devrimin sembolü olmuştur. Bu ağaç yıkıldıktan sonra yerini "liberty poll- özgürlük direği" adı verilen direkler almıştır. Bu direklerin tepesine de özgürlüğün sembolü Frig Şapkası'nı yerleştirmişlerdir (Harden, 1995: 68). 1776 yılında 13 Koloni Temsilcileri'nden oluşan kongrede Pierre Eugene du Simitiere'nin çizdiği olmak üzere pek çok eser (mühür) Amerikan Devrimi'nin sembolü olarak oylamaya sunulmuştur. Sunulan her eserde olmazsa olmaz olgu Friglerin "Özgürlük Şapkasıdır". Amerika'nın bağımsızlığını deklare etmek için Kongre'ye 1779-1780 yıllarında önerilen bu mühürlerde Frig Şapkası yer almıştır. Kongre teklif edilen bu mühürleri kabul etmemiştir ve bunun yerine 1782'de kabul edilen tasarımda Frig Şapkası çıkartılmıştır. Fakat Frig Şapkası Fransız sanatçı Augustin Dupré'nin çizmiş olduğu motiflerle 1792 yılından itibaren Amerikan madeni paralarında yer almaya başlamıştır (Korshak, 1987: 61; Resim XIII)

Amerikan Devrimi'nin arifesinde "Amerika" adının alternatifi olarak "Columbia" ismi gündeme gelmiştir. "Columbia" adı 18. yüzyıl Amerikan şiirlerinde alegorik bir kadın figür olarak yer almaya başlamıştır (Paul, 2014: 54; Kim vd. 2016: 42). C. Kimmel tarafından 1865 yılında çizilen bir resimde Frig Şapkası giymiş olan Columbia bir elinde Amerika bayrağı ile resmedilmiştir (Dunkerly, 2015: 135; Resim XIV). Fransızların Marianne'si nasıl Frig Şapkası giydirilip özgürlük ile özdeşleştirildiyse, Columbia da Frig Şapkası ile biraz da feminist bir ruh havası katılarak özgürlük ile ilişkilendirilmiştir. Bu gelenek 20. yüzyılda da devam etmiş ve I. Dünya Savaşı esnasında posterler üzerinde figürize edilen Columbia Frig Şapkası giyerek resmedilmiştir (Resim XV).

Frig Şapkası, Amerika'da 18. yüzyılda Amerikan Devrimi esnasında içerdiği milliyetçi duyguyu kaybetmesine rağmen, Senatoda, altı eyalette ve Millî Savunma Bakanlığı'nda Amerikan Devrimi'nin bir hatırası olarak kalmıştır (Korshak, 1987: 60). Amerikan Ordusu'nun sembolü Amerikan Devrimi'ne kadar uzanan ve 1778 yılına tarihlene bir geçmişi vardır. 1778 yılında ortaya çıkan Amerika ordusunun arması 1947 yılında yeniden tasarlanmıştır. 1778 ve 1947 yılındaki armaların ikisinde de özgürlüğün sembolü Frig Şapkası yer almaktadır (Young, 1959: 392; Resim XVI).

Frig Şapkası, Amerika'da West Wirginia, Idaho, New Jersey, New York, ABD Senatosu, Iowa, Kuzey Carolina ve Virginia Eyaletleri'nin armalarında yer almaktadır. Ayrıca Arjantin, Küba, Bolivya, Kolombiya, El Salvador, Haiti ve Nikaragua gibi Latin Amerika Ülkeleri'nin armalarında Frig Şapkası yer alır (Resim, XVII).

İspanya–Muhteşem devrim ve Frig Şapkası (Barretina)

1868-1931 yılları arasında İspanya'da sol gruplar Cumhuriyetçilik ideolojisi altında birleşmişler ve alt kesimden büyük bir destek görmüşlerdi. Cumhuriyet'in kuruluşu ile sosyal bir düzenleme planlanıyordu. İspanya'nın her bölgesinde yapılan gösterilerde okuryazarlığın

artırılması ve kültürün politikalarının genişletilmesi talep ediliyordu. İspanya Kraliçesi II. Isabel'in 1868 yılında ayaklanma neticesinde devrilmesi sonucu bu cumhuriyet temelli hareket tüm İspanya'ya yayıldı. Bu hareketin adına "Muhteşem Devrim" adı verildi. 1873 yılında ise Birinci İspanya Cumhuriyeti kuruldu. Bu dönemde Frig Şapkası cumhuriyetçilerin sembolü olmuştur (Cattini ve Santacana, 2017: 235-236).

1868 yılında II. Isabel'in indirilmesiyle başlayan 1874'e kadar olan döneme "Democratic Sexennium- Altı Demokratik-Devrimci Yıl" adı verilmektedir. Bu dönem içinde Fransızların Mariannesi tarzında bir kadının cumhuriyetin sembolü olarak Frig Şapkası ile resmedilmesinin ardından Frig Şapkası İspanya Devrimi'nin sembolü olarak tanınmaya başlandı (Cattini ve Santacana, 2017: 237).

Birinci İspanya Cumhuriyeti'nin hanedan arması için oluşturulan komisyon Frig Şapkası'na farklı nedenlerden dolayı onay vermedi. Özgürlüğü temsil etmediği, görünüşünün estetik olmadığı ve Fransız Devrimi esnasında dökülen kandan dolayı Frig Şapkası aleyhinde konuşmalar oldu. Fakat hanedan arması için toplanan ve Frig Şapkası aleyhinde olanların gücü İspanya'da sol grupların Frig Şapkası takmasına engel olamadı. Frig Şapkası artık İspanya Devrimi ile özdeşleşmiş ve kaldırılması zor olan bir nesneye dönüşmüştü. İspanyolların "La Barretina" adını verdikleri Frig Şapkası ilerleyen yıllarda İspanya için sabit bir nesneye dönüştü ve 1931 yılında kurulan İkinci İspanya Cumhuriyeti gösterilerinde Frig Şapkası, meydana dolduran kalabalıkların sembolü olarak yerini aldı. 1936- 1939 yılları arasında yaşanan İspanya İç Savaşı'nda Katalanlar'ın "Barretina" adlı şapkası ile Frig Şapkası harmanlanarak İspanya'nın Katalonya Özerk Topluluğu'nun siyasi örgütlenmesi olan Generalitat'ın gösterilerinde ortaya çıktı. Gösterilerde resmedilen işçi elbisesi giymiş çocuğun şapkası Barretina ile Katalan kimliğini sembolize ederken Frig Şapkası tarzı ile özgürlüğü sembolize ediyordu. Bu küçük çocuk figürü 1936-1939 yıllarının en önemli maskotu haline geldi ve 200.000'den fazla kopyası İspanya'ya dağıtıldı (Cattini ve Santacana, 2017: 237-238; Resim XVIII).

Yahudiler ve Frig Şapkası

Yahudilerin sakal ve şapka ile anılması 9. yüzyıla kadar uzanır (Mellinkof, 1973: 156). 12. yüzyıl ikonografilerinde kalıplaşmış olan Yahudi imajında erkekler sakallı ve şapkalı olarak resmedilmiştir. Orta Çağ sanatında şapka Yahudileri diğer topluluklardan ayıran bir nesnedir. Frig Şapkası, Orta Çağ'da Yahudilerin giydiği şapkanın öncülü olarak bilinir. Yahudilerin şapka takmasının dini bir gereksinim olarak kafalarını örtme gereksiniminden kaynaklandığını da unutmamak gerekir. Yahudiler, Frig Şapkası'na benzeten şapka haricinde farklı şapkalar da takmışlardır (Strickland, 2003: 105-106). Ancak Yahudilerin takmış oldukları şapka "özgürlük" anlamı taşımamaktadır.

1215 yılında Papa III. Innocentius'un çağrısı ile düzenlenen Dördüncü Laterano Konsili'nde Yahudi ve Sarazenlerin Hristiyanlardan ayırt edilebilmesi için Yahudilerin farklı kıyafetleri giymesi zorunlu tutulmuştur (Mellinkof, 1973: 156). 1267 yılında Almanya'da Breslau'da düzenlenen konsilde Yahudiler aleyhine bir yasa yürürlüğe girmiştir. Konsil, Yahudiler ve Hristiyanlar arasında var olan dostluğa set çekerek Yahudi ve Hristiyan evler

arasına çit çekilmesini talep etmiş ve Yahudilerden yiyecek alınmasını yasaklamıştır. Konsil ayrıca Yahudilerden Frig Şapkası'na benzeyen bir şapka olan ve "piletus cornutus" olarak adlandırılan şapkayı giymelerini istemiştir. Frig Şapkası olarak da bilinen bu "Yahudi Şapkası" Yahudileri diğerlerinden ayıran bir önemli bir unsura dönüşmüştür (Silverman, 2013: 55).

Frig Şapkası gibi şapkanın tepesindeki çıkıntıdan dolayı "boynuzlu şapka-horned cap" olarak da adlandırılan Yahudi şapkası, Hristiyan din adamlarının giydiği şapkaya benzetilmiştir. Hem Yahudilerin hem de Hristiyanların giydiği bu şapkaların kökenini Roma'ya bağlayan bilim insanları vardır. Bu düşünce her iki dine mensup insanların giydikleri şapkanın kökenini Roma üzerinden Küçük Asya'ya dayandırır. Ancak, bazı bilim insanları ise Hristiyan din adamlarının giydiği şapkanın kökenini Küçük Asya üzerinden Roma'ya bağlarken, Yahudilerin giydiği şapkayı ise Galya'da giyilen "cucullus" adı verilen şapkaya bağlarlar. Karolenj Dönemi Avrupası'nda 8. yüzyıl ve 12. yüzyıl arası göç eden Yahudiler bu şapkayı Avrupa'nın diğer bölgelerine taşıdıkları rivayet edilir (Silverman, 2013: 56). Hz. Musa da Yahudilerin Almanca "Judenhut" olarak tanımladıkları Frig Şapkası'na benzeyen şapka ile pek çok kez resmedilmiştir (Melinkoff, 1970: 130).

Sonuç

Hobsbawn'ın "icat edilmiş" gelenekler kavramı açık ya da kapalı kabul edilmiş kurallar tarafından uygulanan pratikleri kapsar. Bir ritüel ya da sembolik bir unsur aracılığıyla geçmiş değerler ve normlar, tekrarlanarak insanlara aşılama çabası ve geleneklerin temeli atılır. Kadim materyaller kültür inşa etmede ve gelenekleri icat etmede hazır bekleyen araçlar olarak toplumların geçmişinde yer alır. Anadolu'nun zengin tarihi bu noktada pek çok kültürün inşasına ve geleneklerin oluşmasına aracılık eden nesnelere ev sahipliği yapmıştır.

Tüm icat edilmiş gelenekler, eylemleri meşrulaştırmak ve grup birliğinin çimentosu olarak tarihi kullanırlar. Tarih, bilginin sermayesi, ulusun, devletin ya da siyasi hareketlerin "ideoloji"si olduğu için icat edilen geleneklerin içinde yer alır. Frig Şapkası da kültürel bir değer olarak ulusların, devletlerin sermayesi olmuş ve "özgürlük ve bağımsızlık" ile özdeşleştirilmiştir.

Şapka, Eski Çağ tarihinin Asur, Pers, Etrüsk, Troyalılar, Grekler ve Amazon kadınlar olmak üzere pek çok toplumunda farklı modellerde yer almıştır. Kullanılan bu şapkalar genel bir isim olarak "Frig Şapkası" olarak adlandırılmıştır. Roma'da "pileus", Perslerde ise "tiara" olarak tarih sahnesinde yer almıştır. Eski Çağ literatüründe farklı adlarda anılan şapkalar dahi "Frig Şapkası" olarak tanımlanmıştır.

Frig Şapkası'nın Anadolu kökenli bir uygarlıktan adını alması ve geniş bir hinterlanda yayılması Anadolu tarihinin zenginliğini bir kez daha ortaya koymuştur. Frig Şapkası'nın özgürlük teması ile özdeşleştirilmesi şapkanın her dönem tazeliğini korumasını sağlamıştır. Köken olarak Asur, Pers ve Etrüsk gibi pek çok kadim uygarlıkta görülen konik biçimli şapka MÖ I. Binde Anadolu'da ortaya çıkan Frigya Uygarlığı krallarından olan Midas'ın bir hikâyesinde yer alarak Frig Şapkası olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Frig Şapkası'nın serüveni günümüze kadar gelerek "yaşayan bir kültürel mirasa" dönüşmüştür.

Roma’da kazandığı “özgürlük” teması ile başlayan serüveninin ardından tüm dünyaya yayılması sürecinin takip edildiği bu çalışma göstermektedir ki Frig Şapkası, Fransa, Britanya, İspanya ve Amerika’daki devrimlerde aldığı rol ile “özgürlük ve bağımsızlık” temasını güçlendirmiştir. Devrim, isyan vb. olaylar sonucu kuruluşunu tamamlayan devletler, kurdukları günlerin hatırası adına arma, sikke, pul, flama ve bayraklarında özgürlüğün sembolü olarak Frig Şapkası’na yer vermişlerdir. Örneğin Latin Amerika ülkelerinden olan Arjantin, Küba, Bolivya, Kolombiya, El Salvador, Haiti ve Nikaragua’nın bayrak, flama ve armalarında Frig Şapkası’na rastlanmaktadır. Ayrıca Hıristiyan ve Yahudilerin kullandığı şapkalar da Frig Şapkası ile özdeşleştirilmektedir.

Research and Publication Ethics Statement: This is a research article, containing original data, and it has not been previously published or submitted to any other outlet for publication. The author followed ethical principles and rules during the research process. In the study, informed consent was obtained from the volunteer participants and the privacy of the participants was protected.

Araştırma ve yayın etiği beyanı: Bu makale tamamıyla özgün bir araştırma olarak planlanmış, yürütülmüş ve sonuçları ile raporlaştırıldıktan sonra ilgili dergiye gönderilmiştir. Araştırma herhangi bir sempozyum, kongre vb. sunulmamış ya da başka bir dergiye değerlendirilmek üzere gönderilmemiştir.

Contribution rates of authors to the article: The author in this article contributed to the 100% level of preparation of the study, data collection, and interpretation of the results and writing of the article.

Yazarların makaleye katkı oranları: Bu makaledeki yazar % 100 düzeyinde çalışmanın hazırlanması, veri toplanması, sonuçların yorumlanması ve makalenin yazılması aşamalarına katkı sağlamıştır.

Ethics committee approval: The present study does not require any ethics committee approval.

Etik komite onayı: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Financial support: The study received no financial support from any institution or project.

Finansal destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Conflict of Interest: The author declares no conflict of interest.

Çıkar çatışması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Aristoteles. (2008). *Politika* (M. Tunçay, Çev.) Remzi.
- Akurgal, E. (1961). *Die kunst Anatoliens von Homer bis Alexander*. Walter de Gruyter.
- Akurgal, E. (1995). *Anadolu uygarlıkları*. Net Turistik.
- Braudel, F. (1992). *Tarih üzerine yazılar* (M. A. Kılıçbay, Çev.) İmge.
- Berk, Fatih M. (2011). Phryglerin mitolojik etkisinin edebiyat ve sanat dünyasına yansımaları. *Tarihin Peşinde. Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6, 101-116.
- Burg, D. F. (2007). *The American revolution*. Infobase.
- Cassier, E. (2005). *Devlet efsanesi* (M. Tunçay, Çev.) Say.

- Cattini, G., Santacana, C. (2017). Fashion and political identities: The symbolism of headwear in contemporary Spain (G. Motta and A. Biagini, Ed.) in *Fashion through history: costumes, symbols, communication*, 2, (234-248). Cambridge Scholars.
- Dunkerly, R. M. (2015). *To the bitter end: Appomattox, bennett place, and the surrenders of the confederacy (Emerging civil war series)*. Savas Beatie LLC.
- Dürüşken, Ç. (2000). *Roma'nın gizem dinleri*. Arkeoloji ve Sanat.
- Epstein, J. (1989). Understanding the cap of liberty: Symbolic practice and social conflict in early nineteenth-century England. *Past & Present*, No. 122, 75-118.
- Erdoğan, E. (2018). *Frig kültürü ve uygarlığı*. Arkeoloji ve Sanat.
- Eric S. (2013). *A Cultural history of Jewish dress*. Bloomsbury.
- Fant, C. (1985). Four unfinished sarcophagus lids at Docimeian and the Roman Imperial quarry System in Phrygia. *American Journal of Archaeology*, 89, 655-672.
- Frazer, J. G. (2018). *Adonis, Attis, Osiris: Doğu dinleri araştırmaları –I* (İ. H. Yılmaz, Çev.) Pinhan.
- Harden, J. D. (1995). The liberty caps and liberty trees. *Past & Present*, 122, 66-102.
- Harris, J. (1981). The red cap of liberty: A study of dress worn by French revolutionary partisans 1789-94. *Eighteen-Century Studies*, Spring, 14 (3), 283-312.
- Hertz, N. (1983). Medusa's head: Male hysteria under political pressure. *Representations*, 4, 27-54.
- Hobsbawm, E. J., Ranger, T. (2000). *The invention of tradition*. Cambridge University.
- Graham, A., Kamm, A. (2015). *The Romans: An introduction*. Routledge.
- Kim, P., Rose, C.B., Holzman, S., Morgan, K., (2016). The legacy of Phrygian culture. (C. B. Rose and G. Darbyshire, Ed.) in *The golden age of king Midas: Exhibition catalogue*. University of Pennsylvania, 41-48.
- Korshak, Y. (1987). The liberty cap as a revolutionary symbol in America and France. *Smithsonian Studies in American Art*, 1, (2), 52-69.
- Le Coadic, R. (2015). Brittany's new "bonnets rouges" and their critics. (L. A. Brannelly, G. Darwin, P. McCoy, K. O'Neill, Ed) in *Proceedings of the Harvard Celtic colloquium*. Harvard University, 1-17.
- Lindauer, M. S. (2009). *Psyche and the literary Muses: The contribution of literary content to scientific psychology*. John Benjamins.
- Lubrich, N. (2015). The wandering hat: Iterations of the medieval Jewish pointed cap. *Jewish History*, 29, (¾,) 203-244.
- Mazhoo, N. (2021). Being mithraist: Embracing 'other' in the Roman cultural milieu. (Aaron W. Irvin Ed.) in *Community and Identity at the Edges of the Classical World*. W. Blackwell, 139-153.
- Mellinkoff, R. (1973). The round, cap-shaped hats depicted on Jews in BM cotton Claudius B. Iv. *Anglo-Saxon England*, 2, 155-165.
- Mellinkoff, R. (1970). *The horned moses in medieval art and thought*. Wipf and Stock.
- Mould, M. (2011). *The Routledge dictionary of cultural references in modern French*. Routledge.
- Omissi, A. (2016). The cap of liberty: Roman slavery, cultural memory and magic mushrooms. *Folklore*, 127 (3), 270-285.
- Ovidius. (1922). *Metamorphoses* (B. More, Ed.) Cornhill.
- Ovidius. (1931). *Fasti* (J. G. Frazer, Trans.) Harvard University.
- Ober, W. B., Wharton, R. N. (1956). On the Phrygian cap. *New England Journal of Medicine*, 255 (12), 571-572.

- Paul, H. (2014). *The myths that made America: An introduction to American studies*: CPI – Clausen & Bosse, Leck.
- Ramsay, W. M. (1960). *Anadolu'nun tarihi coğrafyası* (M. Pektas, Çev.) Milli Eğitim.
- Shilliam, N. J. (1993). Cocardes nationales and bonnets rouges: Symbolic headdresses of the French revolution. *Journal of the Museum of Fine Arts*, 5, 104-31.
- Sivas, T. (1997). *Eskişehir-Afyonkarahisar- Kütahya il sınırları içindeki Phryg kaya anıtları*, Anadolu Üniversitesi.
- Strickland, D. H. (2003). *Saracens, demons, & Jews: Making monsters in medieval art*. Princeton University.
- Suetonius (1914). *The lives of the twelve Caesars: Book VI*. (J. C. Rolfe, Trans.) Harvard University.
- Vermaseren, M. J. (1966). *The legend of Attis in Greek and Roman art: With a frontispiece and 40 Plates*. E. J. Brill.
- Yates, J. (1875). Pileus (W. Smith. Ed.) in *A dictionary of Greek and Roman antiquities*. Murray, 919-921.
- Young, G. R. (1959). *The army almanac: A book of facts concerning the United States army*. The Military Service.
- Wrigley, R. (1997). Transformations of a revolutionary emblem: The liberty cap in the French revolution. *French History*, 11 (2), 131-169.

Elektronik arşiv:

<https://www.coinarchives.com/a/results.php?results=100&search=phrygian> (Erişim.15.11.2021).

Bu eser Creative Commons Atf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. (This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).

EKLER

Resim I. Roma Dönemi MS I.-III. yüzyıllara tarihlenen Frig Şapkası giymiş Mithras'ın boğa öldürme ritüeli. (Mazhjo, 2021:143)

Resim II. Kıbrıs'ta bulunan MÖ 6.yüzyıla tarihlenen konik şapka giymiş bir din adamı

Resim III. Frig Şapkası giyen Kral Midas-Roma Dönemi MS. III. Yüzyıl.

(<https://www.coinarchives.com/a/results.php?results=100&search=phrygian>)

Resim IV. İtalya/ Sarsina'da MS. II-III. Yüzyıla tarihlenen Attis'e ait bir mermer heykel (Vermaseren, 1966, Plate. V).

Resim V. MÖ I. Yüzyıla ait "pileus" giyen iki Romalı esirin azad edilme sahnesi (Lubrich, 2015: 210).

Resim VI. J.Caesar'ın diktatörlüğüne son verilip Roma'nın özgürlüğüne kavuştuğunu simgeleyen M .J. Brutus tarafından MÖ 42'de basılan Roma Denarius'u. Ön yüzde Brutus'un resmi, arkada ise iki hançer, özgürlüğü simgeleyen şapka ve Caesar'ın öldürüldüğü günü ifade eden Eid-Mar yazısı (Graham, vd. 2015: 126).

Resim VII: Fransa Kralı II. Henry'e ait bir madalyon. Madalyonun bir yüzünde II. Henry, diğer tarafta ise iki hançer arasında özgürlüğün sembolü olan konik şapka (Ober ve Wharton, 1956: 572).

Resim VIII: Fransa Kralı XVI Louis'in 1792 yılına tarihlenen *bonnet de la liberté* giymiş olarak resmedilen fotoğrafı (Harris, 1981: 284).

Resim IX: Fransa'nın alegorik özgürlük simgesi Marianne'nin 1941-1950 yılları arası pullarında Frig Şapkası ile resmedilmiş hali.

(<https://frenchphilately.com/shop/1946-yt-716-marianne-type-gandon>)

Resim X: 1768 yılında Massachusetts Temsilciler Meclisi'nde görev yapan ve Kral ve Parlamento'nun savunulamaz yasalarına karşı çıkan 92 cesur meclis üyesinin hatırası adına yapılan "Sons of Liberty Bowl" Kasesi (Korshak, 1987: 55).

Resim XI: İngiliz ressam W. Hogart tarafından hicvedilen devrimcileri destekleyen İngiliz gazeteci J. Wilkes ve özgürlük şapkası (Korshak, 1987: 56).

Resim XII: Amerika'nın ilk başkanı G. Washington'ın resmedildiği bir foto ve üzerinde yer alan özgürlük şapkası (Korshak, 1987: 57-58).

Resim XIII: 1793-1796 yılları arasına tarihlenen Frig Şapkası içeren Amerikan Madeni Paraları. (<https://www.ngccoin.com/coin-explorer/united-states/cents/liberty-cap-cents-1793-1796>).

Resim XVI: Amerika Birleşik Devletleri Ordusu'nun 1947 yılında yeniden tasarlanan arması ve armada yer alan Frig Şapkası (Young, 1959: 392).

Resim XIV: 1865 yılına tarihlenen C. Kimmel tarafından Columbia'nın Frig şapkası giymiş resmi (Dunkerly, 2015: 135).

Resim XVII: Latin Amerika Ülkeleri'nden olan Arjantin Ordusu'nun 1813 tarihine kadar uzanan ve en son 1944 yılında tasarlanan armasında bulunan özgürlüğün sembolü Frig Şapkası (<https://enacademic.com/dic.nsf/enwiki/253291>).

Resim XV: I. Dünya Savaşı yıllarında Amerika'da Columbia'nın Frig şapkası giydirilerek özgürlük mesajları taşıyan poster. (<https://vintageposters.us/product/american-propaganda-poster-wake-up-america-by-flagg-1917>).

Resim XVIII: 1936-1939 yılları arasında İspanya İç Savaşı esnasında İspanyolların giydiği Frig Şapkası. (Cattini ve Santacana, 2017: 237).